

je mogel kdaj spočeti umetnik, da z njo opremi privatno kapelo Kristovega namestnika na zemlji. Kjer je združen tak cilj s tako umetniško močjo, kakor se je zgodilo to v tem slučaju, tu obstane človeški razum skoro brez moči, prevlada ga čustvo občudovanja. Sikstinska kapela je bila v svojem času najmodernejšo delo. Delo, ki nima nikjer pred seboj nobenega vzora, ustvarjeno popolnoma svobodno, z najpreprostejšimi sredstvi, brez ozira na vsako drugo misel kakor na cilj. Michelangelo je imel učenih nasprotnikov, ki so hoteli uničiti njegovo delo. Le velikemu papežu, ki je s svojim odličnim zmisлом za veličino razumel mojstra, gre zasluža, da Poslednje sodbe niso pobelili.

Današnja moderna umetnost si je že priborila povsod toliko tal, da se ji ni več bati za obstoj. Današnja moderna ni več secesija ali dekadenca, marveč temelji pravtako na pridobitvah cele današnje kulture, kakor v času Albertijevem renesansa na takratnem humanizmu. Ona ni več opozicija proti starim slogom, marveč gre s svojim naravnim razvojem dalje na podlagi vsega pridobljenega znanja in spoznanja.

Moderna umetnost tudi ne more biti necerkvena, kakor še vedno nekateri pri nas mislijo. V vsaki umetnini za cerkveno rabo mora biti očitno izražena ideja, ki odgovarja namenu cerkve. Če je ta ideja necerkvena, je umetnina zato še vedno lahko umetnina, a ne spada v cerkev. Če je pa tej zahtevi zadoščeno, je pa s cerkvenega stališča vseeno, ali je stvar gotska, baročna ali moderna. S stališča današnjih umetnikov pa more biti le moderna. Kajti nihče na svetu ni danes zmožen ustvariti pristne gotske ali baročne stavbe, ker nihče ne more danes misliti in čutiti, kakor so čutili in mislili pred 500 ali le pred 100 leti. Danes morem in znam ustvariti le tako umetnino, kakršno more in zna občutiti in zamisliti človek današnjih dni. Če si v cerkvi pred modernim oltarjem, pozabi na to, da je moderen, in skušaj razvozljati idejo, ki jo je hotel položiti umetnik v to umetnino. Pri manjših in cenih stvarih bo morda samo z okrasitvijo oltarja in njegovega ozadja poudarjena svetost kraja in predmeta, pri večjih se bo morda stopnjevala vsebina v celo himno, v veroizpoved. Če je tako, ti bo lažje moliti pred Bogom.

Zagovor slovenske moderne glasbe.

Stanko Premrl.

Naprošen od g. urednika, naj za »Dom in Svetov« jubilejno številko napišem kako stvarco, najrajši kaj načelnega o glasbi, podajam v sledečem nekatere misli o naši moderni (sodobni) glasbeni smeri. Kaj posebno novega najbrž ne bom povedal; a gre za to, da počela o moderni glasbi, raztresena po naših glasbenih listih,¹ proniknejo polagoma tudi v širše sloje in da izginejo tozadevni kakršnikoli napačni nazori.

Slovenska moderna glasbena smer je še čisto mlada. Pojavila se je z ustanovitvijo »Novih

Akordov« leta 1901., kateri izvrstni glasbeni zbornik je prinašal najprej samo skladbe, od leta 1910. dalje pa tudi književno prilogo. Urednik jim je bil ves čas dr. Gojmir Krek na Dunaju.¹

Pod vplivom »Novih Akordov« je dobila slovenska svetna in cerkvena glasba novo smer in novo lice. Po naših glasbenih poljanah je zavela neka svežost in neka gorkota, na dan je priklila neka samorastlost in izrazitost, kakršne ne nahajamo izlepa v prejšnjih časih.

Kdo bi se ne razveselil in bi ne pozdravil tega lepega pojava naše slovenske glasbe!

Toda kaj hočemo! Novost je le novost. In tako je tudi naša moderna glasba — kakor pred njo vsaka druga glasbena novost — zadela pri nekaterih na večji ali manjši odpor.

Sodobni glasbi se ponajveč očita, da poteka bolj iz razuma kot iz srca, da je — tako trdijo nekateri — samo umetno stlačeno blago, ki ničesar ne

¹ V mislih imam predvsem »Nove Akorde« (književno prilogo). Opozarjam tudi na nekatere članke, ki so izšli v zadnjih treh letnikih »Cerkvenega Glasbenika«: »Nekoliko misli o naši cerkveni glasbi in še posebej o moderni« (Franc Pirc), 1914, 10; »Vsem, ki se zanimajo, v preudarek« (Franc Pirc), 1915, 3; »Nekaj o modernih« (Ksaver Kosmov), 1915, 10; »Nekaj o moderni glasbi, disonancah in v obrambo modernistov« (Milan Kalan), 1916, 1; »Počela sodobne glasbe« (dr. Frančišek Kimovec), 1916, 9. »Dom in Svet« razpravlja o moderni glasbi v 11. št. letnika 1911., kjer Izidor Cankar poroča o svojem obisku pri skladatelju dr. Gojmiru Kreku.

¹ Radi neugodnih vojnih razmer list od leta 1915. dalje ne izhaja; pričakujemo pa, da se po vojni takoj zopet oglasi.

vsebuje ... Tudi da je vsled obilnih dissonanc trda, neokusna, neužitna ... Moderni da se trudijo ubiti ljudski značaj v glasbi in da so nam le v kvar ...

Pač strašne obdolžitve! Če bi bilo vse to, kar se modernim glasbenikom očita, res, potem so imeli tisti prav, ki so želeli in sklepali, naj kompetentne oblasti te vrste komponiranje prepovedo.

A preden se to izvrši, se o naši moderni glasbi še nekoliko pogovorimo in poučimo.

I. Kaj pa je pravzaprav bistvo sodobne glasbe?

Na to vprašanje kaj dobro in izčrpno odgovarja dr. Kimovec v svojem prej omenjenem članku »Počela sodobne glasbe« (»Cerkveni Glasbenik«, 1916, 9). Tam pravi dobesedno: »Neizrečeno rad bi samemu sebi in bržkone marsikateremu izmed čitateljev začrtal bistvo novejšje glasbe v nje težnjah, pa tudi sredstvih, ki si jih ustvarja, da svojemu teženju duška daje ... Zdi se, da je težišče novejšje glasbene stvaritve v hrepenenju po čim natančnejšem izrazu notranjega občuta, v poglobljenju čuvstvovanja in nje- ga čim večji enotnosti.«

In da notranji čut čim natančneje, če moč adekvatno, izrazi, da čuvstvovanje kar moč poglobi, se sodobna glasba poslužuje vseh sredstev,¹ ki so ji potom novejših glasbenih pridobitev na razpolago: izrazite melodije, bolj krepke in izbrane kot so jo uporabljali skladatelji prejšnjih dob, bogatega harmoničnega odela, bogatejšega kot ga najdemo prej kdaj v katerikoli glasbeni dobi, dissonanc, hromatike, alteracije, bujne modulacije, samostojnega, gibkega kontrapunkta, originalne, slikovite instrumentacije. Moderni skladatelj poizkuša kljub vsej kompliciranosti glasbenega aparata biti v izrazu tudi preprost, jedrnat, lapidaren. Ogiblje se vsakega nepotrebne- ga nakita, vsake fraze. Iz srčnih globin zajema in za tem stremi, da bi njegova skladba ne napravila le zunanjega, trenutnega vtisa, ampak da bi poslušalca v srcu genila, prešinila, pretresla ter zapustila v njem trajne, plemenite sledove.

Evidentno je potemtakem, da stvaritve skladatelja, ustvarjajočega po ravnokar obrazloženih počelih, in hkrati glasbenotehnično docela izobraženega, ne morejo biti samo umetno stlačeno blago, ampak da so resnične umetnine, pri katerih ustvarjanju je sicer deloval in moral delovati tudi razum, a srce v nič manjši meri.

¹ Prim. omenjeni dr. Kimovčev članek (C. Gl., 1916, 9, str. 91, 92).

Oporekati sodobnim skladateljem, da skladajo samo z razumom, da torej njih skladbe niso občutene, da niso privrele iz srca, bi se reklo odrekati jim to, za čimer najbolj streme; bi se reklo očitati jim kot neki primanjkljaj, kar je težišče njihovih del; bi se reklo ne hoteti videti in priznati tega, kar v njih skladbah zasluži, da se kot prvo in pglavitno poudari.

II. Drugo, kar pri moderni glasbi nekatere v oči bode, jim ušesa žali in jih v nejevoljo spravlja, so dissonance. Zakaj?

Pojmovanje dissonanc, kakršno je bilo do nedavno splošno običajno, temelji na povsem napačni podlagi. Do sedaj so namreč po učnih knjigah in šolah razlagali dissonance največkrat kot slabo — torej ne blagoglasno — se glaseče intervale, kot nekaj za uho trdega, ostrega, neprijetnega. Kot slaboglasje pojmovana je prešla dissonanca dosledno tudi v življenje sploh in nam danes tudi v navadnem govoru pomenja nekaj neskladnega, bridkega, usodnega.

Vendar bistvo dissonance to ni. Dissonanca po svojem bistvu ni nikako slaboglasje — že latinska beseda: »dis sonat = se glasi narazen« nam to razloži —, ampak nekaj takega, kar se tako glasi in sliši, da sili naprej, kliče po nadaljnjem razvoju; je nekaj takega, kar ima v sebi moč, a prav zato tudi večji izraz kakor konsonanca, ki je ravno nasprotje vsega ravnokar omenjenega.

In prav zato, ker je dissonanca tolikanj izrazita, tolikanj življenja polna, zlasti za izražanje intimnejših, globočjih čuvstev naravnost potrebna, jo v glasbi danes izrabljamo, kjer in kolikor se nam to v dosego intimnejšega, globočjega občuta potrebno zdi.

Hromatika, alteracija, modulacija, vsi ti prvovrstni elementi današnje glasbe, so izvečine potekli iz obilnejše rabe dissonanc. Vzemite današnji glasbi dissonance — iztrgali ste ji srce.

Dissonance torej že po svojem bistvu in pomenu niso nikako slaboglasje, niso — vobče — nič trdega, nič ostrega. Pa tudi če jih z zdravimi ušesi, objektivno in brez predsodkov poslušamo, z lahkoto ugotovimo in se prepričamo, da se večina dissonanc glasi mehko, polno, in da imajo ravno dissonance neki poseben čar v sebi, ki ga pri konsonancah: navadnih škalskih tereah in sekstah, posebno pa pri praznih primah, kvartah,

kvintah in oktavah zastonj iščemo. Pri vseh dissonancah, kar jih je v glasbi — poedinih — mogočih, sta samo dve zares trdi: mala sekunda in velika septima; nekoliko trda, a vendar že precej manj pa je še mala nona. A tudi te so nam dobrodošle. Za adekvatno izražanje nekaterih čuvstev, n. pr. silne boleti, in za dramatično označenje kake grozote so ravno te trde dissonance umestne, in jih v takih slučajih pogrešamo, če jih ni.¹ Zato pa tistim, ki se dissonanc boje in jih odklanjajo, češ kdo naj prenese te trdote in neužitnosti, odgovarjamo — mislim, da dosti upravičeno: Kdo naj prenese same konsonance, da se ne dolgočasi in ne zaspi ob njih?

K sklepu razmotrivanja o dissonancah naj še to pristavim, da dissonanc ne smemo enačiti s kakofonijami, t. j. s pravim in pristnim grdoglasjem, kakršno tuptam uporablja znani dunajski glasbeni hipermodernist Arnold Schönberg, še bolj pa njegovi učenci. Zanimivo pa je to, da v sedanji glasbeni sezoni v nevtralnem inozemstvu (na Nizozemskem, Švedskem, v Švici, na Španskem in v Ameriki) ne izvajajo nobenega sedaj živečega avstrijskega skladatelja toliko kot ravno Schönberga.

III. Preostaja mi odgovoriti še na očitek glede pomanjkanja narodnega značaja v novejši glasbi, oziroma na še hujše očitane, da se moderni trudijo ubiti ljudski značaj v naši glasbi.

»Naši novejši slovenski glasbi nedostaje narodnega duha.« Tako očitek. No, recimo, da ga ji res nedostaje. Toda, vprašam, so li mar prejšnje slovenske glasbene dobe, iz katerih se je novejša razvila, v tem oziru boljše? »Kar žal je človeku,« tako piše dr. Kimovec v zadnji dvojni številki »Dom

in Sveta« str. 335, »da naša slovenska narodna glasba pravzaprav nič specifično našega več nima.«¹ To je zares žalostno dejstvo, a novejša slovenska glasba pri tem ne zadene nikake krivda. Kar nekateri pri nas tako radi in s tako vehemenco proslavljajo kot pristno slovensko narodno glasbo, namreč Riharja in njegov čas, to je pač, žal, v resnici že zelo pokvarjeno od tujih — italijanskih in alpskonemških — vplivov in vsebuje slovenski značaj komaj še deloma. Vsi drugi Slovani so si v tem oziru ohranili več pristno narodnega duha kot mi Slovenci. Kar pa si je naš mali slovenski narod vendarle kljub vsem nezgodam ohranil lastnega in od davnine pristno svojskega: neko resnobo in hkrati mehkobo, — to ubijati pa sodobnim skladateljem niti od daleč na misel ne pride.

Čujmo, kaj piše dr. Gojmir Krek v »Novih Akordih« (1911, 1, str. 7) o tej važni zadevi: »Mi se srčno veselimo vsake prikazni, ki nam oznanja vpliv narodnega miljeja na umetniško delo. Le iz narodnih tal — to naj vnovič naglašamo — se more poroditi ona glasba, ki si more priboriti mednarodno pohvalo in veljavo... Mi nismo sovražniki, temveč prijatelji, celo oboževalci iz naroda procvele glasbe.« Dokaz za to so tudi premnoge slovenske skladbe iz novejšega časa: svetne in cerkvene.

Da nam je sodobna glasba prinesla tudi marsikako skladbo, ki ji ljudskega značaja nedostaja, tega ne zanikam. So pač časi za nami, v katerih smo se morali truditi, da smo slovensko glasbo sploh dvignili, iz povelj jo razvili in ji dali obleko, primerno zrelemu možu.

A ne samo to. Kdor slovensko glasbeno literaturo tekom zadnjih deset let pazljivo zasleduje, temu ne more ostati prikrito tudi dejstvo, da z glasbenoformalnim napredkom naše glasberaste hkrati tudi stremljenje po izražanju v kar moč slovenskem ali vsaj slovanskem duhu. V tem prepričanju upam, da nas bodo še bolj potrdila dela naših najmlajših umetnikov, ki ob svetli jutranji zarji obetajo najjasnejši poldan.

¹ Podčrtal sem jaz.